

ОСНОВНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДІЗНАННЯ

FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL SUPPORT FOR THE ACTIVITIES OF INQUIRY BODIES

Зінченко С.О., аспірант кафедри конституційного і адміністративного права
Національний авіаційний університет

У статті розглянуто основні засади адміністративно-правового забезпечення діяльності органів дізнання в Україні. Проаналізовано нормативно-правову базу, що регулює функціонування даних органів, включаючи Конституцію України, Кримінальний процесуальний кодекс України та Закон «Про Національну поліцію». Виокремлено та охарактеризовано ключові принципи, на яких ґрунтуються діяльність органів дізнання, зокрема верховенство права, законність, пріоритет прав і свобод людини, правова визначеність, демократизм, гуманізм, рівність перед законом, справедливість та взаємна відповідальність держави та громадян.

Особливу увагу приділено спеціальним принципам адміністративно-правового забезпечення, таким як злагодженість, пропорційність, системність, підконтрольність, підзвітність, належне управління та фінансування. Розкрито сутність кожного із зазначених принципів та їх практичне значення для ефективної роботи органів дізнання. Підкреслено важливість дотримання балансу між забезпеченням правопорядку та захистом конституційних прав громадян.

Висвітлено роль громадського контролю у забезпеченні прозорості та підзвітності діяльності органів дізнання. Наголошено на необхідності впровадження сучасних методів управління, використання інноваційних технологій та постійного підвищення кваліфікації співробітників для підвищення ефективності роботи цих органів.

Розглянуто організаційну структуру органів дізнання в системі Національної поліції України, зокрема їх інтеграцію на різних рівнях – від центрального органу управління до територіальних підрозділів. Висвітлено механізми координації та взаємодії органів дізнання з іншими правоохоронними структурами.

Проаналізовано значення фінансування та матеріально-технічного забезпечення для ефективного функціонування органів дізнання. Наголошено на важливості оптимального використання наявних ресурсів та обґрунтування потреб у додатковому фінансуванні для модернізації обладнання та покращення умов праці співробітників.

Зроблено висновок про необхідність комплексного підходу до адміністративно-правового забезпечення діяльності органів дізнання, який враховує як нормативно-правові аспекти, так і питання організаційного, матеріально-технічного та кадрового забезпечення. Підкреслено, що ефективна реалізація розглянутих принципів сприятиме підвищенню якості досудового розслідування, зміцненню довіри суспільства до правоохоронної системи та посиленню механізмів захисту прав і свобод громадян.

Ключові слова: органи дізнання, адміністративно-правове забезпечення, принципи діяльності, правоохоронна система, національна поліція, досудове розслідування.

This study examines the fundamental principles of administrative and legal support for inquiry bodies in Ukraine. The regulatory framework governing these entities is analyzed, encompassing the Constitution of Ukraine, the Criminal Procedure Code, and the Law "On National Police". Key principles underlying the operation of inquiry bodies are identified and characterized, including the rule of law, legality, prioritization of human rights and freedoms, legal certainty, democratic governance, humanism, equality before the law, justice, and mutual responsibility between the state and citizens.

Particular attention is devoted to specialized principles of administrative and legal support, such as coherence, proportionality, systematic approach, controllability, accountability, proper management, and financing. The essence of each principle and its practical significance for the effective functioning of inquiry bodies are elucidated. The importance of maintaining a balance between ensuring public order and protecting constitutional rights is emphasized.

The role of public oversight in ensuring transparency and accountability of inquiry bodies is highlighted. The necessity of implementing modern management methods, utilizing innovative technologies, and continuous professional development of personnel to enhance operational efficiency is accentuated.

The organizational structure of inquiry bodies within the National Police of Ukraine system is examined, including their integration at various levels – from central management to territorial units. Mechanisms for coordination and interaction between inquiry bodies and other law enforcement structures are illuminated.

The significance of adequate funding and material-technical support for the effective functioning of inquiry bodies is analyzed. The importance of optimal resource utilization and justification for additional funding to modernize equipment and improve working conditions is underscored.

The study concludes by emphasizing the need for a comprehensive approach to administrative and legal support for inquiry bodies, considering both regulatory aspects and issues of organizational, material-technical, and personnel support. It is stressed that effective implementation of the discussed principles will contribute to improving the quality of pre-trial investigations, strengthening public trust in the law enforcement system, and enhancing mechanisms for protecting citizens' rights and freedoms.

Key words: inquiry bodies, administrative and legal support, operational principles, law enforcement system, national police, pre-trial investigation.

Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів дізнання становить основу функціонування правоохоронної системи держави. Воно включає комплекс нормативно-правових, організаційних та інституційних механізмів, спрямованих на створення належних умов для ефективного виконання органами дізнання покладених на них завдань. З огляду на сучасні виклики та трансформації у правовій системі України, питання дослідження адміністративно-правового регулювання діяльності органів дізнання набуває особливої актуальності та потребує ґрунтовного наукового осмислення.

Нормативно-правову основу адміністративно-правового забезпечення діяльності органів дізнання складає ієрархічна система правових актів, на вершині якої знаходиться Конституція України [1]. Фундаментальні положення Основного Закону визначають загальні принципи функціонування правоохоронних органів та захисту прав і свобод громадян. Важливу роль у регулюванні діяльності органів дізнання відіграє Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) [2], який встановлює процедури проведення досудового розслідування та визначає повноваження органів дізнання у криміналь-

ному провадженні. Ключове значення також має Закон України № 580-VIII від 02.07.2015 року «Про Національну поліцію» [3], яким встановлено правові засади організації та діяльності Національної поліції України. Деталізація та конкретизація законодавчих норм здійснюється через низку підзаконних нормативно-правових актів, серед яких варто виокремити Постанову Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 року № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію» [4], накази Міністерства внутрішніх справ України від 20.05.2020 року № 405 «Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України» (далі – Положення) [5], а також відомчі інструкції та методичні рекомендації.

Зазначена система нормативно-правових актів забезпечує комплексне регулювання діяльності органів дізнання, встановлюючи їхні повноваження, організаційну структуру, порядок взаємодії з іншими правоохоронними органами та процедури здійснення досудового розслідування.

Дослідження адміністративно-правового забезпечення діяльності органів дізнання має важливе практичне значення для вдосконалення правоохоронної системи в цілому. Науковці відзначають, що ретельний аналіз адміністративно-правового статусу правоохоронних органів, включаючи органи дізнання, дозволяє виявити потенційні недоліки у формальному закріпленні їх повноважень та відповідальності. Така оцінка є критично важливою для посилення механізмів захисту прав і свобод громадян, оскільки прогалини у нормативно-правовому регулюванні можуть призводити до порушень законності, виникнення корупційних ризиків та зловживань службовим становищем [6, с. 83]. Отже, удосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності органів дізнання безпосередньо впливає на ефективність дотримання принципів законності та справедливості у правоохоронній діяльності.

Основні засади адміністративно-правового забезпечення діяльності органів дізнання ґрунтуються на фундаментальних принципах, закріплених у ключових нормативно-правових актах. Зокрема, статтею 7 КПК України встановлено загальні засади кримінального провадження, які безпосередньо стосуються діяльності органів дізнання. Серед них особливо важливими є принципи верховенства права, законності, рівності перед законом і судом, поваги до людської гідності, забезпечення права на свободу та особисту недоторканність [2]. Зазначені принципи знаходять своє відображення і в Законі України «Про Національну поліцію», яким у розділі II закріплено такі засади як верховенство права, дотримання прав і свобод людини, законність, відкритість та прозорість, політична нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства та безперервність [3].

Аналізуючи нормативно-правову базу та враховуючи специфіку діяльності органів дізнання, можна виокремити дві групи принципів адміністративно-правового забезпечення їх діяльності: загальні та спеціальні. До загальних засад належать: верховенство права і законність, пріоритет прав і свобод людини та громадянина, правова визначеність, демократизм правотворчості та правозастосування, гуманізм, рівність усіх перед законом, справедливості, взаємна відповідальність держави та громадян. До спеціальних засад відносяться: злагоженість, пропорційність, системність, підконтрольність, підзвітність, належне управління та належне фінансування.

Розглянемо детальніше кожен із зазначених принципів та їх відображення у нормативно-правових актах.

Принцип верховенства права є основоположним для діяльності органів дізнання і закріплений у статті 8 Конституції України [1]. Зазначений принцип передбачає, що людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Зважаючи на зазначене, у роботі органів дізна-

ння верховенство права означає, що всі їхні дії та рішення повинні бути спрямовані на захист прав і свобод людини, а будь-які обмеження таких прав мають бути пропорційними та обґрунтованими. Стаття 6 Закону України «Про Національну поліцію» також підкреслює важливість даного принципу, зазначаючи, що поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [3].

Принцип законності, закріплений у статті 19 Конституції України, є фундаментальним для діяльності органів дізнання. Даний принцип вимагає, щоб усі процесуальні дії та рішення відповідали чинному законодавству [1]. Стаття 8 Закону України «Про Національну поліцію» розвиває зазначену концепцію, конкретизуючи, що правоохоронні органи функціонують виключно в рамках, визначених Основним Законом та іншими нормативно-правовими актами [3]. Для органів дізнання це означає неухильне дотримання процесуальних норм, встановлених Кримінальним процесуальним кодексом України, під час проведення досудового розслідування. Таким чином, принцип законності забезпечує правову основу та окреслює межі повноважень органів дізнання, гарантуючи їх діяльність відповідно до букви закону.

Пріоритет прав і свобод людини та громадянина є ключовим принципом, який визначає спрямованість діяльності органів дізнання. Даний принцип закріплений у статті 3 Конституції України [1] та знаходить своє відображення у статті 7 Закону України «Про Національну поліцію» [3]. Відповідно до нього, органи дізнання мають не лише утримуватися від порушень прав людини, але й активно сприяти їх реалізації та захисту. У практичній діяльності пріоритет прав і свобод людини означає, що при проведенні слідчих дій органи дізнання повинні забезпечувати право на захист, презумпцію невинуватості, право на приватність та інші фундаментальні права, гарантовані Конституцією та міжнародними договорами України.

Принцип правової визначеності є важливим елементом верховенства права та має особливе значення для діяльності органів дізнання. Вказаний принцип вимагає, щоб правові норми були чіткими, зрозумілими та передбачуваними у своєму застосуванні. Для органів дізнання правова визначеність означає необхідність чіткого визначення їхніх повноважень, процедур проведення слідчих дій та прийняття процесуальних рішень. Стаття 9 КПК України, яка встановлює вимогу законності кримінального провадження, також відображає принцип правової визначеності, вимагаючи, щоб усі рішення дізнавача, прокурора відповідали вимогам законодавства [2].

Принцип демократизму правотворчості та правозастосування у сфері адміністративно-правового забезпечення діяльності органів дізнання реалізується через механізми громадського контролю, закріплені в Законі України «Про Національну поліцію». Розділом VIII зазначеного нормативно-правового акту встановлено комплексну систему взаємодії поліції з громадськістю, яка охоплює різноманітні форми співпраці. До таких форм належать: регулярне інформування населення про діяльність правоохоронних органів, проведення консультацій з представниками місцевого самоврядування, впровадження спільних ініціатив та залучення громадян до оцінки ефективності роботи поліції. Особливої уваги заслуговує стаття 11 вищезгаданого Закону, котра закріплює фундаментальний принцип взаємодії поліції з населенням на засадах партнерства. Відповідно до даного принципу, функціонування органів правопорядку, включаючи підрозділи дізнання, має здійснюватися у тісній співпраці з територіальними громадами та громадськими об'єднаннями, орієнтованими на задоволення суспільних потреб у сфері забезпечення правопорядку [3]. На наш погляд, застосування такого

підходу сприяє не лише підвищенню рівня довіри населення до правоохоронних органів, але й створює сприятливі умови для ефективного виконання органами дізнання покладених на них функцій, забезпечуючи оптимальний баланс між правоохоронною діяльністю та дотриманням конституційних прав і свобод громадян.

Принцип гуманізму в діяльності органів дізнання проявляється у забороні катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, що закріплено у статті 28 Конституції України [1]. Стаття 7 Закону України «Про Національну поліцію» конкретизує даний принцип, забороняючи будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками [3]. Органи дізнання зобов'язані демонструвати рівноцінне шанобливе ставлення до всіх учасників кримінального провадження, незалежно від їхнього процесуального статусу чи особистісних характеристик.

Рівність усіх перед законом як принцип адміністративно-правового забезпечення діяльності органів дізнання закріплена у статті 21 Конституції України [1] та конкретизована у статті 10 КПК України [2]. Вказаний принцип вимагає від органів дізнання забезпечувати рівність прав, свобод та законних інтересів усіх учасників кримінального провадження. На практиці це означає, що слідчі дії та процесуальні рішення повинні здійснюватися без будь-якої дискримінації, а всі учасники провадження повинні мати рівні можливості для реалізації своїх прав.

Принцип справедливості в діяльності органів дізнання тісно пов'язаний з принципом верховенства права та передбачає, що всі рішення та дії органів дізнання повинні бути обґрунтованими та пропорційними. Статтею 2 КПК України встановлено, що завданням кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування [2]. Відповідно, органи дізнання мають проводити об'єктивне та всебічне розслідування, враховувати всі обставини справи та забезпечувати баланс між інтересами держави, потерпілого та підозрюваного.

Взаємна відповідальність як принцип адміністративно-правового забезпечення діяльності органів дізнання передбачає, що не лише громадяни несуть відповідальність перед законом, але й держава, в особі її органів та посадових осіб, відповідальна перед громадянами за свої дії. Статтею 56 Конституції України гарантовано право кожного на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [1]. Органи дізнання, усвідомлюючи важливість даного принципу, зобов'язані суворо дотримуватись законності у своїй діяльності та бути готовими нести відповідальність за неправомірні дії чи рішення.

Переходячи до спеціальних принципів адміністративно-правового забезпечення діяльності органів дізнання, варто зазначити, що вони відображають специфіку функціонування даних підрозділів у системі правоохоронних органів. Принцип злагодженості, закріплений у ст. 5 Закону України «Про Національну поліцію», встановлює єдину систему поліції та вимагає узгодженої роботи всіх підрозділів та ланок органів дізнання [3]. Реалізація даного принципу передбачає налагодження ефективної координації між органами дізнання та іншими підрозділами поліції, прокуратурою та правоохоронними органами з метою забезпечення результативного досудового розслідування. Злагодженість дій сприяє оптимізації процесів розслідування, мінімізації дублювання функцій та підвищенню загальної ефективності роботи правоохоронної системи.

Принцип пропорційності відіграє ключову роль у діяльності органів дізнання, вимагаючи співмірності застосовуваних заходів поставленим завданням та недопущення перевищення меж необхідного для їх досягнення. Закон України «Про Національну поліцію» відображає даний принцип у статті 29, якою регулюється застосування поліцейських заходів [3]. У практичній діяльності органів дізнання принцип пропорційності проявляється при проведенні слідчих дій та застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. Важливим аспектом реалізації даного принципу є ретельне зважування необхідності та відповідності обраних заходів рівню суспільної небезпеки діяння та обставинам конкретної справи. Дотримання пропорційності сприяє захисту прав і свобод громадян, запобігає необґрунтованому обмеженню їхніх прав та забезпечує баланс між інтересами правосуддя та правами особи.

Принцип системності в адміністративно-правовому забезпеченні діяльності органів дізнання передбачає комплексний підхід до організації їх роботи. Зазначене охоплює взаємозв'язок нормативно-правового регулювання, організаційного забезпечення та практичної діяльності. Стаття 13 Закону України «Про Національну поліцію» встановлює загальну систему поліції, частиною якої є органи досудового розслідування [3]. Реалізація принципу системності вимагає від органів дізнання узгодження своєї діяльності із загальною стратегією розвитку поліції та системою правоохоронних органів в цілому.

Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів національної поліції конкретизує структуру та підпорядкування даних органів. Відповідно до п. 2 Положення, підрозділи дізнання інтегровані в систему Національної поліції на різних рівнях: від центрального органу управління до територіальних підрозділів. Така структура охоплює Управління дізнання Національної поліції України, відділи (сектори) дізнання головних управлінь Національної поліції в регіонах та територіальних (відокремлених) підрозділах поліції. Важливим елементом реалізації принципу системності є встановлення чіткої ієрархії та підпорядкування: працівники поліції інших підрозділів, уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків, підпорядковуються начальникові підрозділу дізнання або, за його відсутності, керівникові органу досудового розслідування в межах юрисдикції територіального підрозділу поліції [5]. Така організаційна структура забезпечує ефективну координацію дій, єдність підходів до розслідування та оптимальне використання ресурсів у боротьбі зі злочинністю.

Принципи підконтрольності та підзвітності є фундаментальними засадами забезпечення законності та ефективності діяльності органів дізнання. Законодавче закріплення зазначених принципів відображено у ч. 2 ст. 9 Закону України «Про Національну поліцію», яка встановлює обов'язок поліції інформувати органи державної влади, місцевого самоврядування та громадськість про свою діяльність у сфері охорони прав і свобод людини, протидії злочинності та забезпечення публічної безпеки [3]. Підконтрольність адміністративної діяльності Національної поліції передбачає право певних суб'єктів контролювати дотримання законності в адміністративній діяльності поліції [7, с. 18]. Розділ VIII Закону України «Про Національну поліцію» встановлює механізми громадського контролю, що вимагає від органів дізнання регулярного звітування, готовності до перевірок та аудитів, а також відкритості до конструктивної критики та пропозицій щодо вдосконалення роботи [3].

Стосовно діяльності органів дізнання реалізація принципів підконтрольності та підзвітності набуває особливого значення. Специфіка роботи дізнавачів, пов'язана з розслідуванням кримінальних проступків, вимагає підвищеної уваги до дотримання прав і свобод громадян. Регулярне звітування органів дізнання перед громад-

ськістю та контролюючими органами сприяє не лише підвищенню прозорості їхньої діяльності, але й дозволяє своєчасно виявляти та усувати недоліки в роботі. Відкритість до зовнішнього контролю та готовність до конструктивного діалогу з громадськістю допомагає органам дізнання вдосконалювати методи роботи, підвищувати ефективність розслідувань та зміцнювати довіру населення до правоохоронної системи в цілому.

Ефективна організація внутрішніх процесів, оптимальний розподіл ресурсів та повноважень, а також постійне вдосконалення методів роботи є ключовими елементами належного управління в діяльності органів дізнання. Стаття 13 Закону України «Про Національну поліцію» встановлює систему управління поліцією, яка включає центральний орган управління поліцією та територіальні органи [3]. Реалізація даних положень вимагає від органів дізнання впровадження сучасних методів управління, активного використання інформаційних технологій та забезпечення постійного підвищення кваліфікації співробітників.

Забезпечення належного фінансування відіграє критичну роль в ефективній діяльності органів дізнання. Відповідно до статті 105 Закону України «Про Національну поліцію», фінансування і матеріально-технічне забезпечення поліції здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України, а також інших джерел, не заборонених законом [3]. Для органів дізнання важливим завданням стає ефективне використання наявних ресурсів та обґрунтування потреб у додатковому фінансуванні для забезпечення належного рівня матеріально-технічного оснащення та соціального захисту співробітників.

Впровадження інноваційних технологій та методів роботи є невіддільною складовою модернізації органів дізнання. Використання сучасних інформаційних систем, баз даних та аналітичних інструментів дозволяє підвищити ефективність розслідування кримінальних проступків, оптимізувати робочі процеси та покращити якість доказової бази. Водночас важливо забезпечити баланс

між технологічним прогресом та захистом прав і свобод громадян, дотримуючись принципів законності та пропорційності при застосуванні нових технологій у правоохоронній діяльності.

Розвиток людського потенціалу в органах дізнання є ключовим фактором підвищення ефективності їх роботи. Створення системи постійного навчання та підвищення кваліфікації співробітників, впровадження програм обміну досвідом та стажувань, а також забезпечення належних умов праці та соціальних гарантій сприяють формуванню високопрофесійного кадрового складу. Такий підхід не лише підвищує якість розслідувань, але й зміцнює довіру суспільства до органів дізнання та правоохоронної системи в цілому.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що адміністративно-правове забезпечення діяльності органів дізнання є комплексною системою, яка ґрунтується на фундаментальних принципах та нормативно-правовій базі. Ключовими елементами зазначеної системи є загальні та спеціальні засади, котрі визначають напрямки функціонування та розвитку органів дізнання в контексті сучасних викликів правоохоронної діяльності. Серед основоположних принципів особливе значення мають верховенство права, законність, пріоритет прав і свобод людини, а також спеціалізовані засади – злагодженість, пропорційність, системність, підконтрольність та підзвітність.

Ефективна реалізація зазначених принципів вимагає комплексного підходу, який охоплює не лише нормативно-правове регулювання, але й організаційне, матеріально-технічне та кадрове забезпечення діяльності органів дізнання. Особливу увагу слід приділити впровадженню сучасних методів управління, використанню інноваційних технологій та розвитку людського потенціалу. Такий підхід сприятиме підвищенню ефективності досудового розслідування, зміцненню довіри суспільства до правоохоронної системи та посиленню механізмів захисту прав і свобод громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 08.07.2024).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 19 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.07.2024).
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII : станом на 18 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 08.07.2024).
4. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова Каб. Міністрів України від 28.10.2015 р. № 877 : станом на 15 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-п#Text> (дата звернення: 08.07.2024).
5. Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України : Наказ М-ва внутр. справ України від 20.05.2020 р. № 405 : станом на 6 лют. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text> (дата звернення: 08.07.2024).
6. Токарева К. Адміністративно-правовий статус правоохоронних органів: поняття і структура. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 80–84.
7. Поліцейська діяльність : підручник / С. Вітвіцький, В. Тулінов, О. Мердова та ін. ; ред. С. Вітвіцький. Київ : ВД Дакор, 2021. 372 с.